

ԿՐՕՆԱԿԱՆ**ԿԱՅՍԵՐ ՏԵՍԻԼՔԸ
(ԾՆՈՒՆԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ)**

Այս գէպքը պատահեցաւ երբ Օգոստոս Կայսր էր Հռոմի մէջ եւ երբ Հերովդէս կը թագաւորէր Երուսաղէմի վրայ:

Այդ ժամանակ էր որ մեծ եւ սուրբ գիշեր մը տարածուեցաւ երկրին վրայ: Ամենէն մութ գիշերն էր զոր ոեւէ մէկը տեսած ըլլար երբեք: Կարելի էր հաւատալ թէ բովանդակ երկիրը ինկած էր նկուղի մը խորը: Անկարելի էր ջուրը ցամաքէն զանազանել եւ ամենէն ծանօթ ուղիներուն վրայ իսկ մարդ չէր կրնար իր ճամբան գտնել: Եւ տարբեր չէր ալ կրնար ըլլալ, ոչ իսկ լոյսի շող մը կը նշուէր երկինքէն: Բոլոր աստղերը իրենց տուններուն մէջ մնացած էին եւ գեղեցիկ լուսինը իր դէմքը կը պահէր:

Լոռիինն ու անշարժութիւնը խաւարին չափ զգալի էին եւ շօշափելի: Գետերը իրենց ընթացքին մէջ կանգ առած էին, հովը չէր շարժեր եւ նոյնիսկ բարտիններու տերեւները դադրած էին սօսափելէ: Եթէ մէկը քալէր ծովափի երկայնքին, պիտի նկատէր թէ ալիքները աւազին վրայ չէին խուժեր, եւ եթէ ուրիշ մը թափառէր անապատին մէջ՝ իր ոտքերուն տակ աւազը տկար մըմունջներով պիտի չփշրուէր: Ամէն բան անշարժ էր այնպէս՝ որպէս թէ քարացած ըլլար, չխանգարելու համար սուրբ գիշերը: Խոտը կը վախնար աճելու, ցօղը չէր կրնար իյնալ եւ ծաղիկները չէին համարձակեր իրենց բոյրը արտաշնչել:

Այս գիշերին մէջ գազաններ իրենց զոհերը չփնտռեցին, օձերը չխայթեցին եւ շունները չհաջեցին: Իսկ ինչ որ աւելի հրաշալի էր, անկենդան իրեր պիտի չկամենային գիշերուան սրբութիւնը խանգարել՝ իրենք զիրենք չար արարքի մը տրամադրելով: Ոչ մէկ կեղծ բանալի պիտի կարենար կղպանք մը բանալ, եւ ոչ մէկ դաշոյն կաթիլ մը արիւն պիտի կարողանար դուրս քաշել:

Հռոմի մէջ, նոյն այս գիշերին, մարդոց փոքր խումբ մը դուրս եկաւ Կայսեր պալատէն եւ Մեծ Հրապարակը (Forum) կտրելով յառաջացաւ դէպի Կապիտոլիոն (Capitol): Յերեկին, Ծերակուտականները հարցուցեր էին Կայսեր թէ որեւէ առարկութիւն պիտի ունենա՞ր եթէ Հռոմի սրբազան Բլուրին վրայ ի պատիւ իրեն տաճար մը կանգնէին: Բայց Օգոստոս իր հաւանութիւնը անմիջապէս չէր տուած: Չէր գիտեր թէ աստուածներուն համար հաճելի պիտի ըլլա՞ր իրենց նուիրուած տաճարներուն քովն ի վեր տեսնել ի՞ր ալ աղօթատեղին: Հետեւաբար պատասխանած էր թէ նախ կը փափաքէր աստուածներուն կամքը գիտնալ այս մասին՝ իր պաշտպան ոգիին ընծայելով ցայգային զոհաբերութիւն մը: Ինքն էր որ, քանի մը վստահելի բարեկամներու ընկերակցութեամբ, կ'երթար այս զոհը մատուցանելու:

Օգոստոս արտօնած էր որ զինք կրէին իր գահաւորակով, որովհետեւ ծեր էր եւ իրեն համար մեծ ճիգ ու ջանք պէտք էր դէպի Կապիտոլիոն առաջնորդող աստիճանները բարձրանալու համար: Բռնած էր զոհաբերութեան տատրակները պարունակող վանդակը: Ոչ կրօնաւորներ, ոչ զինուորականներ եւ ոչ ալ ծերակուտականներ կ'ընկերանային իրեն, այլ միայն իր ամենէն մտերիմ բարեկամները: Իր առջեւէն կը յառաջանային ջահակիրները՝ լուսաւորելու համար գիշերուան խաւարով ծածկուած ճամ-

բան, իսկ իրմէ ետք կու գային ստրուկները, որոնք կը կրէին եռոտանին, դանակները, ածուխը, սրբազան կրակն ու տակաւին բոլոր այն բաները՝ որոնք անհրաժեշտ էին զոհաբերութեան համար:

Ճամբու ընթացքին Կայսրը զուարթօրէն կը խօսակցէր իր հաւատարիմ հետեւորդներուն հետ, հետեւաբար ոչ ոք նշմարեց գիշերուան անսահման լռութիւնն ու հանդարտութիւնը: Սակայն երբ Կապիտոլիոնի Բլրան բարձրագոյն կէտը հասան, այն բաց վայրը՝ ուր ծերակուտականներ կը մտածէին տաճարը բարձրացնել, միայն այն ատեն իրենց վրայ տարածուեցաւ անսովոր պատահարի մը ներկայ եղած ըլլալու գիտակցութիւնը:

Ասիկա չէր կրնար սովորական գիշեր մը ըլլալ, որովհետեւ վերը, հո՛ն, ապառաժի ծայրամասին տեսան ամենէն արտասովոր գոյութիւն մը: Նախ կարծեցին թէ հին, ձեւափոխուած ընկուզենիի կոճղ մըն էր, յետոյ երեւակայեցին թէ Արամազդի տաճարէն քարէ արձան մըն էր այդպէս մինչեւ ապառաժը բարձրացած: Ի վերջոյ բոլորին համար ալ յստակ դարձաւ թէ այդ միայն պառաւ հարցուկ մը կրնար ըլլալ:

Անոնք չէին տեսած նման տարիքոտ խորշակներէն հարուածուած եւ հսկայածեւ կազմուածքով գոյութիւն մը: Պառաւ այս գուշակուհին երկիւղ կը ներշնչէր...: Եթէ Կայսրը ներկայ չըլլար, բոլորն ալ ակնթարթի մը մէջ իրենց տուները պիտի փախէին:

«Ան է», փսփոսցին իրարու, «ա՛ն, որ ապրած է այնքան տարիներ՝ որքան որ աւագի հատիկներ կան իր հայրենի ափերուն վրայ: Ինչո՞ւ ճիշդ այս գիշեր դուրս ելած է իր քարայրէն: Ի՞նչ կը գուշակէ ան Կայսեր եւ Կայսրութեան համար, ան որ իր գուշակութիւնները ծառերու տերեւներուն վրայ կը գրէ, եւ որ գիտէ թէ հովը գուշակութեան բառերը պիտի տանի անոր՝ որուն համար արտաբերուած են անոնք»:

Այնքան սարսափած էին, որ ծունկի պիտի իյնային եւ իրենց ճակատները գետնին պիտի ճնշէին անմիջապէս որ գուշակուհին շարժում մը ընէր: Սակայն ան անշարժ կը մնար, կարծէք անկենդան ըլլար: Զորահայեաց ապառաժի ծայրամասին կկգած եւ ափով աչքերը պահպանած, ան կը նայէր գիշերուան մէջ: Նստած էր հոն այնպէս, որպէս թէ այդ բլուրը բարձրացած ըլլար՝ աւելի՛ յստակօրէն դիտելու պատահար մը որ հեռուն կը կատարուէր: Ան կրնար բաներ տեսնել նման գիշերի մը մէջ:

Ճիշդ այդ պահուն, Կայսրը եւ իր հետեւորդները նշմարեցին թէ որքան շեշտուած էր խաւարը: Ոչ ոք կրնար բազկաշափ մը հեռուն տեսնել: Եւ ի՞նչ հանդարտութիւն, ի՞նչ լռութիւն: Նոյնիսկ Թիպեր գետի մրմունջը չէին կրնար լսել: Կարծէք օդը զիրենք կը խեղդէր, քրտինքի պաղ կաթիլները երեւցան անոնց ճակատներուն վրայ եւ անոնց ձեռքերը ընդարմացած էին ու անզօր: Անոնք պատահելիք սարսափելի աղէտի մը նախազգացումն ու վախը ունէին:

Բայց ոչ ոք իր վախը յայտնի կ'ընէր եւ բոլորն ալ Կայսեր կ'ըսէին թէ ասիկա լաւ նշան մըն էր, ամբողջ Բնութիւնը շունչը պահած՝ նոր աստուած մը ողջունել կը պատրաստուէր:

Անոնք Օգոստոսի խորհուրդ տուին զոհաբերութեան սկսիլ եւ ըսին թէ պառաւ գուշակուհին հաւանօրէն քարայրէն դուրս եկած էր՝ ողջունելու Կայսեր ոգին:

Սակայն իրականութեան մէջ հարցուկը այնքան տարուած էր տեսիլքով մը, որ նոյնսիկ չէր գիտեր թէ Օգոստոս Կապիտոլիոն բարձրացած էր: Ան իր էութեամբ փոխադրուած էր հեռաւոր երկիր մը, եւ կ'երեւակայէր թէ կը շրջէր ընդարձակ դաշտավայրի մը մէջ: Մութին մէջ ան շարունակաբար իր ոտքերը կը զարնէր երեւակայական մացառներու եւ խոտերու: Ծոցեցաւ եւ ձեռքերովը շօշափեց, ոչ, խոտ չէր, այլ

գառնուկներ էին: Ան կը քալէր քնացած բազմաթիւ ոչխարներու մէջ:

Յետոյ նկատեց հովիւներու խարոյկը, որ կը բոցավառէր դաշտին մէջտեղ. իր քայլերը ուղղեց դէպի այդ խարոյկը: Հովիւները կը քնանային կրակին շուրջ, իրենց քով ունենալով երկաթակոթ մահակներ՝ որոնցմով իրենց հօտերը կը պաշտպանէին գազաններու յարձակումներէն: Սակայն փոքրամարմին, շողացող աչքերով եւ ցախաւել պոչերով կենդանիները որոնք խարոյկին արձակած շողերուն ընդմէջէն կը ցցուէին, գայլաշուններ չէին: Այլ հովիւները իրենց մահակները չէին նետեր անոնց վրայ, շունները կը շարունակէին իրենց քունը, ոչխարները չէին փախեր եւ գազանները ի վերջոյ կու գային հանգստանալ մարդկային էակներուն մօտ:

Այս բոլորը գուշակուհին տեսաւ, սակայն միաժամանակ ոչինչ գիտէր իր ետեւ՝ բլուրին վրայ կատարուածէն: Չէր գիտեր թէ հոն գոհասեղան մը կը բարձրացնէին, ածուխը կը վառէին, խունկ կը ծխէին, եւ թէ՛ Կայսրը ահա վանդակին մէջէն կ'առնէր աղանիւններէն մին, գոհաբերելու համար: Սակայն ձեռքերը այնքան ընդարմացած էին որ չէր կրնար թռչունը բռնել: Թեւի մէկ բախումով աղանիւն ազատեց ինքզինք եւ անհետացաւ գիշերային խաւարին մէջ:

Երբ այս պատահեցաւ, Կայսեր հետեւորդները կասկածով նայեցան պառաւ գուշակուհիին: Կը կարծէին թէ ան էր այս ձախորդութեան հեղինակը:

Կրնայի՞ն երբեք գիտնալ թէ ամբողջ այս պահուն պառաւը ինքզինք կեցած կ'երեւակայէր հովիւներու խարոյկին մօտ, եւ մտիկ կ'ընէր տկար ձայն մը որ դողդղալով կու գար մահուան նման լուռ գիշերին մէջէն: Բաւական երկար մտիկ ընելէ ետք միայն կրցաւ հասկնալ թէ ձայնը երկինքէն կու գար: Ի վերջոյ ան բարձրացուց գլուխը, տեսաւ թեթեւ, փալփուլուն ձեւեր, որոնք խաւարին մէջէն կը թեւածէին: Հրեշտակներու փոքր խումբեր էին, որոնք զուարթօրէն երգելով եւ յայտնապէս բան մը փնտռելով կը թռչէին ընդարձակ դաշտավայրին մէկ կողմէն միւսը:

Մինչ գուշակուհին մտիկ կ'ընէր հրեշտակներու երգը, Կայսրը կը պատրաստուէր նոր գոհաբերումի մը: Լուաց ձեռքերը, մաքրեց գոհասեղանը եւ առաւ յաջորդ աղանիւն: Եւ, հակառակ որ իր ամբողջ ուժը կը գործածէր զայն ամուր բռնել կարենալու, աղանիւնին սահուն մարմինը դուրս եկաւ իր ափերէն եւ թռչունը ինքզինք նետեց վեր, դէպի անթափանցելի գիշերը:

Կայսրը սոսկաց. ծունկի նետուեցաւ եւ աղօթեց իր պաշտպան ոգիին: Աղաչեց որ իրեն ուժ եւ կարողութիւն ընծայուի՝ դիմագրաւելու եւ վանելու համար այս գիշերին կողմէ կանխագուշակուած աղէտները:

Այս բաները եւս գուշակուհին չտեսաւ եւ չսեց: Իր ամբողջ հոգիով ան մտիկ կ'ընէր հրեշտակներու երգը, որ հետզհետէ կը մօտենար եւ աւելի բարձր ու զօրաւոր կը հնչէր: Ի վերջոյ այնքան ուժգին դարձաւ՝ որ արթնցուց հովիւները: Անոնք բարձրացան իրենց արմունկներուն վրայ եւ տեսան արծաթ-սպիտակ հրեշտակներու շողշողուն խումբերը, որոնք խաւարին մէջէն կը շարժէին երկար, տատանող շարքերով, գաղթող թռչուններու նման: Ոմանք վիւններ եւ բամբիւններ ունէին իրենց ձեռքերուն մէջ, ուրիշներ՝ ցիթերաններ եւ տաւիղներ, եւ իրենց երգը կը հնչէր մանկական շէշող ծիծաղի նման կենսախիւնդ, եւ այնքան անհոգ՝ որքան արտոյտին գեղգեղանքը: Երբ հովիւները լսեցին, ելան իրենց պառկած տեղէն եւ պատրաստուեցան իրենց բնական լեռնահայեաց քաղաքը երթալով հրաշքին մասին պատմելու:

Անոնք դարձդարձիկ ու նեղ արահետէ մը խարխափելով սկսան յառաջանալ եւ գուշակուհին հետեւեցաւ անոնց: Յանկարծ հոն, լերան վրայ, լոյս մը շողաց. մեծ յստակ աստղ մը կը շողար գագաթին վրայ եւ հոն հաստատուած քաղաքը այդ լոյսին տակ

որպէս արծաթ կը փալփւէր: Հրեշտակներուն թռչտուն խումբերը դէպի հոն դիմեցին ուրախութեան ճիչերով եւ հովիւները իրենց աճապարանքէն գրեթէ կը վազէին: Երբ քաղաք հասան, տեսան որ հրեշտակները հաւաքուած էին քաղաքադրան մօտ գտնուող ցած փարախի մը վերեւ: Խեղճուկ շինութիւն մըն էր, յարդէ տանիքով, մերկ ապառաժը որպէս յենապատ ունեցող: Անոր վրայ կախուած էր Աստղը եւ դէպի հոն կը դիմէին հրեշտակներու աւելի մեծ թիւով խումբեր: Անոնցմէ ոմանք կը նստէին յարդէ տանիքին վրայ, իսկ ուրիշներ կը ցատկէին շինութեան յետսամասի լեռնային ցից ժայռին վրայ. եւ տակաւին ուրիշներ ալ օդին մէջ առկախ կը մնային իրենց թեւերը պարզած: Վերը, շատ վերը, միջոցը լուսաւորուած էր անոնց փայլող թեւերէն:

Ճիշդ այն պահուն երբ Աստղը փայլեցաւ լեռնահայեաց քաղաքին վրայ, ամբողջ Բնութիւնը արթնցաւ եւ Կապիտոլիոնի Բլրան վրայ կեցողները չէին կրնար շտեմնել այդ: Անոնք կը զգային միջոցին մէջէն ընթացքով թարմ այլ շոյող օդի հոսանքը. քաղցր բոյրեր կը տարածուէին իրենց շուրջ, ծառերը կը շարժէին, Թիպերը կը մրմնջէր, աստղերը կը փալփւէին եւ յանկարծ լուսինը ինքզինք ցոյց տուաւ երկնքին վրայ եւ լուսաւորեց երկիրը: Եւ ամպերուն մէջէն երկու աղանձները շրջապատյալներ գործելով վար իջան ու հանգչեցան Կայսեր ուսերուն վրայ:

Երբ այս հրաշքը պատահեցաւ, Օգոստոս ոտքի ելաւ հպարտ ու երջանիկ, մինչ իր բարեկամներն ու ստրուկները ծունկի կ'իյնային:

«Ողջո՛յն, Կեսա՛ր», անոնք կը գոչէին, «քու պաշտպան ոգիդ պատասխանած է քեզի: Դո՛ւն ես աստուածը որ պիտի պաշտուի Կապիտոլիոնի վրայ»:

Եւ մեծարանքի այս գոչիւնը զոր մարդիկ իրենց վերացումին մէջ արտաբերեցին որպէս Կայսեր ընծայուած գովաբանութիւն այնքան զօրաւոր էր՝ որ պառաւ գուշակուհին լսեց: Սթափեցաւ տեսիլքէն: Ելաւ ապառաժին եզրը գտնուող իր տեղէն եւ մօտեցաւ մարդոց: Կարծէք խորխորատին ընդերքէն սեւ ամպ մը բարձրացած եւ լեռն ի վար խուժած ըլլար: Սարսափազդու էր պառաւ իր այդ տարիքին մէջ: Կոշտ մագերը թնճուկներով կը կախուէին իր գլխէն, ոսկորները ցցուած էին եւ ծառաբունի կարծրութիւն ունեցող թուխ մորթը անհամար ակօսներով ու ծալքերով կը պատէր մարմինը:

Սարսափազդու այդ կերպարանքով ան դէպի Կայսրը յառաջացաւ: Մէկ ձեռքով բռնեց անոր դաստակը եւ միւսով ցոյց տուաւ հեռաւոր Արեւելքը:

«Նայէ՛», հրամայեց ան եւ Կայսրը աչքերը բարձրացուց ու տեսաւ: Կամարակապ երկինքը իր առջեւ բացուեցաւ եւ նայուածքը ճամբորդեց դէպի հեռաւոր Արեւելք: Ան տեսաւ ժայռեղէն ցից պատի մը ներքեւ ծուարած ցած փարախ մը, եւ դրան մէջ՝ ծնրադիր քանի մը հովիւներ: Մսուրին մէջ տեսաւ մանկիկի մը առջեւ ծունկի եկած երիտասարդ մայր մը. մանկիկը պառկած էր գետինը փռուած յարդի խուրձի մը վրայ:

Եւ գուշակուհին խոշոր, հանգուցած եւ մատները ցոյց տուին խեղճ մանկիկը: «Ողջո՛յն, Կեսա՛ր», պոռաց ան արհամարհական խնդուքի մը ցայտքին ընդմէջէն: «Ահաւասիկ Աստուածը որ պիտի պաշտուի Կապիտոլիոնի վրայ»:

Այդ պահուն Օգոստոս ետ քաշուեցաւ անկէ՝ որպէս խելագարէ մը: Սակայն գուշակուհին վրայ ցաթեցաւ մարգարէութեան հզօր ոգին: Անոր մութ ու տկար աչքերը սկսան բոցավառիլ, ձեռքերը կ'երկարէին դէպի երկինք, եւ ձայնը այնքան փոխուած էր՝ որ կարծէք իրը եղած չըլլար. այդ ձայնը այնքան ուժգին եւ հնչեղ էր, որ կրնար ամբողջ երկրագունդէն լսուիլ: Եւ արտասանեց բառեր, որոնք կը թուէր թէ աստղերէն կը կարդար.

«Կապիտոլիոնի Բլուրին վրայ պիտի պաշտուի աշխարհի Փրկիչը, Քրիստոս, եւ ոչ թէ տկար մահկանացու մը»:

Երբ այս խօսքը ըսաւ, յառաջացաւ սարսափած մարդոց մէջէն, դանդաղօրէն լեռնէն իջաւ եւ անհետացաւ:

Սակայն յաջորդ առաւօտ Օգոստոս խստօրէն արգիլեց իրեն նուիրուած տաճարին կերտումը Կապիտոլիոնի վրայ: Եւ փոխարէն նոյն վայրին վրայ նորածին Աստուած-Մանուկին ընծայուած սրբարան մը շինեց, զայն կոչելով Երկինքի Խորան:

ՍԵԼՄԱ ԼԱԿԵՐԼՕՅ

Թրգմ. Ա. Գ.

ԽՕՍՔՈՎ ԹՈՉՈՂՆԵՐԸ

Պետրոս Առաքեալի Գալիլիոյ լիճի ջուրերուն վրայ քալել ուզելու փորձը, մեզի՝ քրիստոնեաներուս կը թելադրէ մէկ բան, թէ Աստուածորդին կը փափաքէր, որ իր հետեւորդները ըլլային գործի մարդիկ եւ ոչ թէ խօսքի: Ինչի՞ պիտի ծառայէր մեր միայն ազնիւ, բարի տրամադրութիւններով եւ օգտաշատ գաղափարներով լեցուն անձ մը ըլլալը, եթէ անոնց պիտի չմիացնենք գործը, աշխատանքը: 20-րդ դարու մեծ աստուածաբաններէն՝ Քիրքըկարտ, հոյակապ, սակայն միաժամանակ ցնցիչ առակ մը պատմելով կ'ըսէ թէ ինչպէս օր մը վայրի սագ վիրաւորուելով թեւէն, կ'իյնայ ագարակի մը հաւնոցի բաժնին մէջ, ուր հաւեր եւ ընտանի բազրեր ու սագեր կային, որոնք կը ցնցուին երկինքէն ինկած այս անակնկալ այցելուին յայտնութենէն, սակայն շուտով կ'ընկերանան անոր եւ կը խնդրեն անկէ, որ պատմէր ու նկարագրէր իրենց թէ ի՞նչ կը նշանակէր թռչիլ անհուն կապոյտին մէջ:

Վայրի սագը կը սկսի լորձնաշուրթն պատմել ու նկարագրել թռիչքին առթած գերագոյն հաճոյքներուն մասին, ըսելով թէ ի՞նչ բացառիկ հաճոյք էր ու վայելք թռչիլ ու վերէն նայիլ աշխարհին, ուր ամէն ինչ, նոյնիսկ մարդը հազիւ մըջիւնի մը չափ կ'երեւէր: Ագարակի ընտանի թռչունները մեծապէս տպաւորուած այս պատմութենէն, ժամանակ մը ետք կրկին կը խնդրեն վայրի սագէն որ դարձեալ պատմէր իրենց թռիչքին առթած հաճոյքներուն մասին: Այնպէս որ այլեւս շաբաթը մէյ մը այդ սագը կը խօսէր իր անցեալ թռիչքներու յուշերէն:

Սակայն հետաքրքրական էր այն երեւոյթը, թէ հակառակ անոր որ այդ ընտանի թռչունները սիրով մտիկ կ'ընէին այդ պատմութիւնները, սակայն անոնցմէ ոչ մէկը թռչելու փորձ մը անգամ չէր ընէր: Իսկ աւելի ահաւորը այն էր, որ վայրի սագը, որուն թեւը այլեւս բուժուած էր, ինք եւս կը շարունակէր միայն խօսիլ ու բնաւ փորձ չէր ընէր թռչելու:

Դժբախտաբար այդ սագերէն կը գտնուին ամէն տեղ եւ ամէն ազգի մէջ, որոնք գեղեցիկ ու ուռուցիկ պատկերներով կը խօսին ազգին եւ եկեղեցւոյ բարօրութեան եւ յառաջընթացի մասին, սակայն ասոնցը խօսքէ անդին չանցնիր: Իսկ աւելի տխուրը այն է, որ մարդիկ կան որոնք մեծ հաճոյքով կ'ունենան կրկնութիւնը նոյն պատմութիւններուն, առանց յետին փորձը կամ շարժումը ընելու: